

Məlikov Məlik Şıxbala oğlu
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
melikmelikov1960@mail.ru

PEDAQOJİ ELMİN QURULUŞ ELEMENTLƏRİ

Açar sözlər: *pedaqogika, quruluş elementləri, elmi fənlər, pedaqogikanın sahələri, pedaqogika elminin bölmələri, elmi istiqamətlər, elmi sahələr, elm cərəyanları, pedaqoji cərəyanlar, elmi məktəblər, aksiologiya, prakseologiya*

Keywords: *pedagogy, structural elements, scientific subjects, fields of pedagogy, sections of pedagogy, scientific fields, scientific trends, pedagogical trends, scientific schools, axiology, prakseology*

Ключевые слова: *педагогика, структурные элементы, научные отрасли, педагогические науки, научные направления, научные предметы, научные течения, педагогические течения, научные школы, аксиология, праксеология*

Müasir pedaqogikanın bir elm kimi quruluşu haqqında fikrə sahib olmaq üçün, ilk növbədə, onun tərkib hissəsi olan quruluş elementlərinin mahiyyətini araşdırmaq lazım gəlir. Bundan əlavə, elmin quruluşunun anlaşılması üçün hər şeydən əvvəl, elmi fəaliyyətin həyata keçirildiyi və pedaqoji elmi biliklər sisteminin inkişaf etdiyi quruluş vahidlərin tərkibini və onlar arasındakı qarşılıqlı əlaqənin mahiyyətini anlamaq vacibdir.

Müxtəlif mənbələr və kontekstlərdə pedaqogika elminin aşağıdakı quruluş komponentlərinin adlarına rast gəlmək mümkündür: elmi fənlər; pedaqogikanın sahələri; pedaqogika elminin bölmələri; elmi istiqamətlər; elmi sahələr; elmdə cərəyanlar, pedaqoji cərəyanlar; elmi məktəblər.

Sadaladığımız bu anlayışları bir araya gətirərkən, onların istifadəsində bəzi qarışıqlıqları və onların semantik tərkibinin açıq-aşkar qeyri-müəyyənliyi ortaya çıxır. Bir elmi sahəyə həm pedaqogikanın sahəsi kimi, həm elmi fənn, həm pedaqogikanın bir bölməsi kimi, həm də elmi istiqamət kimi istinad edilə bilər. Belə bir qarışıqlıq pedaqogikanın faktiki quruluşu və onun inkişaf tendensiyaları haqqında aydın fikrə malik olmağa imkan vermir.

Bu baxımdan bir sıra suallar yaranır: bütün bu elementləri pedaqogikanın quruluşunda birləşdirmək qanunidir? Ümumiyyətlə, bunlar nədir? Onların bir-birindən hansı fərqləri var? Hə kimi əlamətlərə və xüsusiyyətlərə malikdirlər? Bir-biri ilə necə əlaqədəlidirlər?

Bütün bu suallara cavabın tapılması pedaqogika elminin real quruluşunun bütöv obrazı haqqında təsəvvür yaratmağa imkan verən mövqeni doğruluyacaqdır.

Yəqin ki, başlanğıcda, elmin quruluş elementlərini ifadə etmək üçün istifadə olunan anlayışları aydınlaşdırmaq lazımdır. Siyahıda göstərilən anlayışlar arasında, onların semantik məzmununun tam dəqiqlik dərəcəsi baxımından, dəqiq tərifə malik olanları və daha dəqiq müəyyən edilməmişləri ayırmaq mümkündür. Beləliklə, "elmi sahələr" və "elm bölmələri" anlayışları ən az dəqiq olanlar kimi səciyyələndirilə bilər. Prinsipcə, onlar hər hansı quruluş elementinə daha ümumi anlamda tətbiq olunur, çünki onlar vasitəsi ilə digərləri müəyyən edilə bilər. Məsələn, "elmi sahə" anlayışı sayəsində elmi sahələrin müəyyən növləri və tipləri təsbit edilər.

Bundan əlavə, seçilmiş anlayışlar məzmun və həcminə görə fərqlənir və buna görə də irearxik şəkildə əlaqələndirilə bilər (subordinativ və koordinasiya olunmuş).

Elmi fənlər. Elmsünüşlüq mənbələrində daha geniş şəkildə "elmi fənn" anlayışı gözdən keçirilir və vahid elmlər sistemində konkret elmi göstərmək üçün istifadə olunur. Bu və ya digər elmi sahənin fənn kimi tanınması müəyyən əlamətlər əsasında həyata keçirilir. Elmi fənnin ən ümumi xüsusiyyətləri (E.Mirskiyə görə): fənn biliklərinin vəhdəti və onlarla hərəkət etmək yolları; tədqiqatçıların xüsusi hazırlığının ümumi məzmunu və onların müəyyənləşdirilməsi formaları; fənnin fəaliyyətini nizamlayan ünsiyyət vasitələrinin və institutlarının münasib dəstinin yığılı.

Elmi fənlərin əlamətlərini xarakterizə edən daha geniş siyahı təqdim etmək olar: müəyyən həcmdə biliklərin olması; fənnin öyrənilməsinin "qanuni" obyektləri hesab olunan xüsusi kateqoriya, empirik sahə və ya hadisələrin olması; müəyyən analitik və empirik tədqiqat vasitələrinin mövcudluğu (müəyyən öyrənilmə metodikasının və təsvir dilinin olması); tədqiq olunan sahə reallıq səviyyəsinə uyğun bir sıra yanaşmaların, nəzəriyyə və fərziyyələr olması; bu fənnə dair adi tədqiqat fəaliyyəti üçün qarşılıqlı fəaliyyətin tipik sxeminin mövcudluğu (nəzəri, empirik, eksperiment, müşahidə və s. arasında uyğunluq); bir fənnə dair tədqiqat fəaliyyətinin müvəffəqiyyət və uğursuzluqların vahid tarixi və fənnin inkişaf perspektivləri haqqında təsəvvürlərin olması; həmkarları arasında müəyyən ünsiyyət vasitələri və

kommunikasiya kanallarının olması; alimlərin peşə mənsubiyyətinin təsdiqi və xüsusi hazırlıq sahəsi; bir sıra peşəkar institutların, birliklərin, jurnalların və s. olması.

Verilən əlamətləri əldə rəhbər tutaraq deyə bilərik ki, "elmi fənn" anlayışını (elmlər vahid sistemində elmi fənlər biri kimi) yalnız pedaqogika ilə əlaqələndirmək olmaz, həm də pedaqogika elmi daxilində ümumi elmi sahələrə də şamil etmək olar. Məsələn pedaqogikanın strukturuna daxil olan "xüsusi didaktika", "fənlərin tədrisi metodikası" (fizika, kimya, tarix və s. tədrisi metodikası).

Beləliklə, "fənn" terminindən pedaqogikada iki anlamda istifadə olunur. Birinci halda, pedaqogika elmini adlandırmaq üçün, ikincisi halda isə, pedaqogikanın müvafiq əlamətləri olan xüsusi daxili elmi sahələrini adlandırmaq üçün.

Bütöv bir elmi fənn kimi pedaqogikanın, eləcə də digər elmlərin, struktur formalarının fərqləndirilməsinin və xüsusiləşdirilməsinin əsasını onun obyektinin, mövzusunun və yaxud obyektiv reallığın öyrənilməsinə yanaşmanın (metodlar, üsullar, prinsiplər, tədqiqat proqramı və s.) və ya alınan məhsulun (elmi biliklərin səviyyəsi və məqsədi) özünəməxsus xüsusiyyətləri təşkil edir.

Beləliklə, ilk növbədə, pedaqoji tədqiqatın obyektinin xüsusiyyətlərinin tanınması əsasında pedaqogikanın nisbətən böyük quruluş vahidlərinin - onun elmi sahələrinin, xüsusiləşdirilməsi - qanunidir. Başqa sözlə, pedaqoji elm sahəsi o vaxt yarana və inkişaf edə bilər ki, bu zaman obyektiv reallıq pedaqoji fəaliyyətin xüsusiyyətlərindən açıq şəkildə fərqlənsin və araşdırılması üçün xüsusi tədqiqat yanaşmaları, öyrənilmə metodları və biliklərin ümumiləşdirilməsi formaları tələb etsin.

Elmi sahənin aşağıdakı xüsusiyyətlərini qeyd etmək mümkündür: pedaqoji təcrübənin xüsusi növü kimi çıxış edən peallığın xüsusi bir obyektin olması; elmi tədqiqat sahəsinin nisbətən konkret sərhədinin olması; quruluş elmi cəmiyyət birliklərinin tədqiqatçıların və alimlərin (kafedralar, laboratoriyalar, institutlar, assosiasiyalar və s.) sistematik fəaliyyəti; sahə daxili quruluşun inkişafı (elmi bilikin və elmi-tədqiqat fəaliyyətinin integrasiyası və differensiasiyası hesabına); kifayət edəcək qədər xüsusi kateqoriyalar aparatının mövcudluğu; peşəkar praktiklərin (peşə təhsili və ixtisas artırılmasının sistemində) hazırlanması üçün institutların fəaliyyət göstərməsi; "sektoral" dövrü nəşrlərin və təlim ədəbiyyatının mövcudluğu.

Müasir dövrdə pedaqogika elminin sahələri kimi qəbul olunur: məktəbəqədər pedaqogika, məktəb pedaqogikası, ali təhsil pedaqogikası, xüsusi (korreksiyaedici) pedaqogika, sosial pedaqogika, hərbi pedaqogika və s. Hər bir sahə də, əlbəttə, bir elmin sahəsi olmasına baxmayaraq, digərlərindən asılı olmadan, sərbəst şəkildə mövcud ola və inkişaf edə, öz növbəsində fənlərə bə bəlmələrə də ayrıla bilər.

Pedaqogika elminin inkişaf etmiş sahəsi faktiki olaraq bütövlükdə elmin quruluşunu ifadə edir və onun daxilində elmi strukturların bütün növləri və formaları – ümumi sahələr, elmi fənlər, elmi istiqamətlər, pedaqoji cərəyanlar, elmi-empirik və elmlərarası integrativ sahələr və eləcə də elmi məktəblə ola və inkişaf edə bilər.

Məlum olduğu kimi, hər hansı bir elmin, o cümlədən pedaqogikanın quruluşunun formalaşmasında, elmi biliklərin və elmi-tədqiqat fəaliyyətinin differensiasiyası və integrasiyası prosesləri mühüm rol oynayır. Bu proseslər nəticəsində elmi biliklərin tərkibi, mövcud və inkişaf edən elmi sahələr, elmi-empirik sahələr zənginləşir, yeni elmi sahələr, istiqamətlər və cərəyanlar yaranır. Elmdə nə cərəyan adlandırıla bilər?

"Cərəyan" anlayışı dinamik xarakter daşıyır və hər hansı bir elmi istiqamətlərdə bəzi dəyişikliklərlə bağlıdır. Bu belə bir anlama gəlməyə imkan verir ki, elmi cərəyan elmdə fikirlərin, istiqamətlərin inkişafında müəyyən bir fikrin təsdiqi əsas, fundamental kimi təsdiqi üçün elmi dəyişiklik baş verir. Bu, əslində, elmi bilik sisteminin bütöv bir konseptual obrazına müvafiq olaraq irəli sürülən ideyanı formalaşdırmaq və inkişaf etdirmə prosesidir. Buna görə də cərəyanları adlandırarkən çox halda bütöv elmin adından - "pedaqogika" (əməkdaşlıq pedaqogikası, zorakılıq pedaqogikası, Waldorf pedaqogikası və s.) hətta metafora şəklində də belə istifadə olunur.

Elmi anlayışlar haqqında ümumi fikirlər əsasında "pedaqoji cərəyanlara" aşağıdakı tərif vermək mümkündür. Pedaqoji cərəyan – nəzəriyyə və təcrübədə inkişaf etdirilən orijinal əsas ideya və ya prinsip əsasında qurulmuş, tamamlanmış bir pedaqoji konsepsiyadır. Pedaqoji cərəyan, eləcə də, elmin digər quruluş elementləri müəyyən əlamətlərə malik olmalıdır. Bu əlamətlər elm fəaliyyətində və elmi biliklər sistemində baş verən bu və ya digər dəyişikliklər cərəyan kimi səciyyələndirilə bilər. Cərəyanın belə əlamətlər sırasına aşağıdakıları daxil etmək olar:

1. Göründüyü kimi, cərəyanın baş əlaməti kimi pedaqogikanın digər konseptual obrazını yaradan, cərəyanın adında da qeyd olunan, aparıcı, açar ideya çıxış edir. Məsələn: Əməkdaşlıq pedaqogikası, Xristian pedaqogikası, Müvəffəqiyyət pedaqogikası, Sosial yaradıcılıq pedaqogikası, Qeyri-zorakılıq pedaqogikası, Ümumi qayğı pedaqogikası və s. Adında əsas elmi biliklərin düzülüşü fikrinin göstərilməsi pedaqoji cərəyanı pedaqogikanın adında "pedaqogika" anlayışını daşıyan, lakin elmin obyektini göstərən sahələrindən (məktəbəqədər pedaqogika, korreksion pedaqogika və s.) ayırmağa kömək edir.

2. İstənilən cərəyanın həm elmin özündə, həm də təcrübədə tərəfdarları rəqibləri və neytralları mövcuddur. Yəqin ki, tərəfdarların və rəqiblərinin olması cərəyanın hər hansı müəllifi tərəfindən analoji formada adlandırılan nəzəri konsepsiyadan (məsələn: O.Q.Prikotun "Eyniləşdirmə pedaqogikası") fərqli yaranması və mövcudluğu əlamətidir. Çox vaxt pedaqogika elmində pedaqoji cərəyanın yaranması və inkişafı praktikada pedaqoji hərəkətin yaranması və inkişafı ilə bağlı olur.

Pedaqoji hərəkət (ictimai-pedaqoji hərəkət) praktik pedaqoqların və alimlərin, bir məqsəd ətrafında yaranan birliklərin, cəmiyyətlərinin öz professional mövqeyini bildirmək üçün fəaliyyətlərinin məcmusu kimi başa düşmək olar. Nümunə kimi (80-ci illərdə) əməkdaşlıq pedaqogikası (90-ci) və qeyri-zorakılıq pedaqogikası hərəkətlərini göstərmək olar.

3. Elmi cərəyanın daha bir əlaməti kimi onda biliklərin müxtəlif səviyyələrdə inkişaf etməsini göstərmək olar: nəzəri konsepsiyaların və praktik metodikanın yaradılması qanuniliyinin əsaslandırılması səviyyəsində, yəni, metodologiya səviyyəsində; tarixi səviyyədə-elmi biliklərin inkişafı prosesi və müxtəlif sosial şəraitdə onların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri haqqında məlumatların alınması; nəzəriyyə səviyyəsində-yəni pedaqoji hadisələrin izahı üçün biliklərin alınması; metodika səviyyəsində-effektiv praktiki tədbirlərin instrumental-tətbiqi vasitələrin toplusu (cəmi) kimi; təcrübə səviyyəsində (empirizm) - pedaqoji fəaliyyətin empirik təsviri kimi.

4. Pedaqoji cərəyanın xüsusi spesifik xüsusiyyəti kimi onda yaranmış, özünəməxsusluğu ilə seçilən tərəflərin həyata keçirdiyi pedaqoji ünsiyyət dilinin (professional və elmi) olmasını, yəni kateqorial aparatının olmasını və inkişafını göstərmək olar.

Müəyyən pedaqoji cərəyanın anlayışlar apararı üçün, bir qayda olaraq, yalnız konkret terminlərin olması xarakterik deyil, eyni zamanda ümumi olaraq tanınan terminlərin xüsusi şərhidir. Məsələn: "müəllim və şagirdlərin ümumi yaradıcı qayğısı "obyektiv və subyektiv tərbiyə münasibətləri" (ümumi qayğı pedaqogikası), "özlə və şəxsi nailiyyət", "sistem-orientasiya sahəsi" (müvəffəqiyyət pedaqogikası), və s.

Pedaqoji cərəyanlar alternativ və ya paralel ola bilər (qeyri-alternativ). Əgər əsas fikir (və ya prinsip) elmin müəyyən inkişaf mərhələsində aktual və qəbul olunmuş əsas pedaqoji ideyaya ziddirsə, belə bir cərəyan alternativ hesab edilə bilər. Alternativlik özü-özündə elmi cərəyanın bir əlaməti deyildir, çünki onun nisbi olduğu bilinir. Bəzi pedaqoji cərəyanlar alternativ kimi yaranıb inkişaf etsə də, müəyyən zaman axarında bu alternativliyi itirmiş, yəni öz tərəfdarlarının və müvafiq pedaqoji hərəkətin deyil, həm də "rəsmi" elm tərəfindən tanınmışlar.

Elmi cərəyanların yaranması və inkişafı bir fakt kimi deyil, həm də elmi biliklərin, bütövlükdə elmin inkişafının özünəməxsus bir faktor kimi qəbul edilən psixologiyadan fərqli olaraq, pedaqogikada "cərəyan" anlayışının özünə və reallıqda mövcud olan pedaqoji cərəyanlara münasibət müxtəlifdir.

Elmlərin quruluşunda elmi cərəyanlar, əgər belə ifadə etmək olarsa, sahələrarası mövqe tutur. Onların meydana gəlməsi pedaqogikanın hansısa bir konkret sahəsi ilə əlaqəli olmasına baxmayaraq, gələcəkdə cərəyanın kontseptual ideyaları digər sahələrdə də inkişaf etməyə başlaya bilər. Məsələn, əməkdaşlıq pedaqogikası, məktəb pedaqogikası daxilində formalassa da sonradan öz təcəssümünü və inkişafını məktəbəqədər və sosial pedaqogikada tapdı. Lakin, hər bir sahədə tədqiqat obyektinin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq elmi biliklərin (ideyaların, prinsiplərin, yanaşmaların, metodların və s.) dəqiqləşdirilməsi gedir. **Pedaqogikada elmi istiqamət** adlanan belə quruluş bölmələri öz spesifikliyini mərkəzi, açar anlayışın fərqləndirilməsi ilə ortaya çıxır. Onun vasitəsi ilə reallığın əsas hadisələri izah edilir.

Elmi istiqamət bəzi anlayışlarla bağlı ideyaları təsdiq etmək üçün ortaya çıxır, müxtəlif hadisələri nəzərdən keçirməyi təklif edir və ya müxtəlif kontekstlərdə bu fikrə müvafiq aspekti ayırır. Məsələn: pedaqoji hadisələrin dəyər aspektlərini nəzərdən keçirmək və nəzərə almaq fikri pedaqoji aksiologiyani elmi istiqamət kimi bizə tanıtdı.

Əslində, xüsusi elmi istiqamətin seçilməsi üçün əsas alimlərin öyrənilməsinə gücünün istiqamətləndiyi tədqiqatın predmet sahəsinin dəqiq sərhədlərinin çəkilməsi, pedaqoji elmin mövzusunda konkret, nisbətən dar aspektin müəyyənləşdirilməsidir. Belə bir aspekt, ətrafında bilik sisteminin qurulduğu mərkəzi anlayış kimi təyin oluna bilər. Məsələn: "innovasiya", "innovasiya fəaliyyəti" anlayışı "pedaqoji innovasiyalar" (S.D.Polyakov, N.R.Yusufbekova et al.) son zamanlar elmi istiqamət kimi; "layihələndirilmə", "layihə" anlayışları pedaqoji layihələndirməni istiqamətlərdən biri kimi inkişaf etdirməyə imkan verir (VA Radionov, ES Zair-Bek); "keyfiyyət" anlayışı (təhsilin keyfiyyəti, fəaliyyət keyfiyyəti) və onun qiymətləndirilməsi yeni pedaqoji istiqamətin əsasını qoyur: "pedaqoji kvalimetriya" (A.I.Subetto); "fəaliyyətin nəticəsi və səmərəliliyi" pedaqoji prokseologiya üçün əsasla çevrilir. (Y.V.Titova); və s.

Hər hansı elmi quruluş elementi kimi elmi istiqamət öz statusunu deklarativ elanlarla deyil, aktuallığı elm və praktika tərəfindən tanınmış müəyyən elmi informasiya kütləsinin toplanması ilə əldə edir. Eyni zamanda, elmi istiqamətin yaranması inkişafı üçün onun necə adlandırılması az əhəmiyyət kəsb etmir.

Bir qayda olaraq, yeni tədqiqat istiqamətlərin yaranmasının səbəbi digər elmi fənlərin-fəlsəfə, metodologiya, sosiologiya, etika və s. yanaşma və kateqoriyalarının pedaqogikaya gətirilməsinin (transferin) nəticəsidir. Elmi bilikləri pedaqogika çərçivəsində öz oxu ətrafında inkişaf etdirən kateqorial ideya “pedaqoji” sözünün artırılması ilə əmələ gəlir. Burada “pedaqoji” sözü tədqiqatın spesifik predmetinin pedaqogikanın obyektiv sahəsi və əldə edilən biliklərin integrativ xarakter daşması ilə bağlıdır. Müasir dövrdə pedaqogikanın tərkibində özünü təsdiq etmiş elmi istiqamətlərin sırasına aşağıdakıları aid etmək olar: pedaqoji akiologiya, pedaqoji lahiyələndirmə, pedaqoji innovasiya və s.

Mövcud elmi istiqamətlər inkişaf səviyyəsinə görə fərqlənilir. Daha inkişaf etmiş, daha aydın və inkişaf etməkdə olan, az inkişaf etmiş, yeni yaranan, yaranması gözlənilən elmi istiqamətlər haqqında danışmaq olar. Sonuncuların sırasına, məsələn, aparıcı kateqoriyaları “fəaliyyətin səmərəliliyi və nəticəliliyi”, “fəaliyyətin optimal həyata keçirilməsi vasitəsi” olan “pedaqoji prakseologiya”, aid etmək olar.

Aydındır ki, müəyyən bir elmi istiqamətin inkişaf əlamətlərindən biri kimi konkret tədqiqatın aparıcı kateqoriyalarına müraciətin tezliyi hesab edilə bilər. Deyək ki, nə qədər tez-tez və müxtəlif aspektlərdə tədqiqatçılar pedaqoji fəaliyyətin səmərəliliyi probleminə müraciət edərsə pedaqoji prakseologiya pedaqogikanın bir elmi istiqaməti kimi daha geniş və daha intensiv inkişaf edəcək.

Elmi istiqamətlər pedaqogikanın quruluş elementləri kimi öz inkişaf prosesində zamanla az və çox inkişaf etmiş özünün dəqiq cizilmiş predmeti və qurulmuş metodoloji əsası olan elmi sahəyə çevrilə bilər. Onların gələcək inkişafı pedaqogikanın və yaxud onun sahələri daxilində konkret elmi fənnin yaranmasına səbəb də ola bilər. Bir çox istiqamətin inkişafı elmi məktəblərin fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Həmişə məlumdur ki, elm həmişə fərdlər və onların qrupları vasitəsi ilə fərdiləşmişdir. Elmi cəmiyyətin ən səmərəli növlərindən biri elmi **məktəblər**dir. “Elmi **məktəb**” anlayışı pedaqogikaya yaxın zamanlarda daxil olmuşdur. Belə hallarda, adətən, təyinatına görə işlədilmir və qəbul etmək gərəkdir ki, çox vaxt pedaqogika elminin struktur elementinə deyil, sadəcə metaforaya çevrilir.

M.Q.Yaroşevski elmi məktəb anlayışının mahiyyətini açıqlayarkən diqqəti tarixçilərin ümumi qəbul etdiyi fikrə yönəlir. O qeyd edir ki elmi məktəb birincisi, yaradıcılığa öyrənmənin və tədqiqat prosesinin vəhdətidir, ikincisi, bir qrupun digərlərindən fərqlənən mövqeyidir. [4] V.B.Qasılov qeyd edir ki, “Elmi məktəb–tədqiqatçılıq fəaliyyəti lider rəhbərliyi altında koordinasiya olunan müxtəlif statuslu, müxtəlif səriştəyə sahib və müxtəlif ixtisaslı alimlərin ittifaqı (cəmiyyət) olub tədqiqat proqramının reallaşmasına, inkişafına və proqramın məqsəd və nəticələrinin fəal şəkildə təqdim edilməsinə və müdafiəsinə xidmət edir.

Proqramın ilkin məzmunu və strukturu lider tərəfindən müəyyənləşdirilir. Bu ittifaq qarşılıqlı əlaqəli tərəfdarlar və opponentlər tərəfindən bir bütöv kimi qəbul edilən və yaxud inkar edilən publikasiyalar toplusu şəklində fəaliyyət göstərir. [5]

Bu tərifdə elmi məktəbin elmin quruluş elementləri kimi əsas əlamətləri çox yaxşı görünür: müəfiq keyfiyyətlərə sahib lider-alim; alimlərin koordinasiya olunan ittifaqı; vahid (ümumi) tədqiqat proqramının olması; bir vahid kimi qəbul edilən publikasiyaların qarşılıqlı əlaqəli toplusu.

Beləliklə, elmi məktəbin yaranması üçün nisbətən uzunmüddətli tədqiqat proqramını yarada bilən, müxtəlif statuslu alimlərin (şagirdlərin, tərəfdaşların və davamçıların) tədqiqat işini koordinasiya etmək bacarığı olan lider-alimin əhəmiyyətli (dəyərli) elmi ideyasının və müvafiq keyfiyyətlərinin ortaya çıxması vacibdir.

Elmin quruluşunda elmi məktəb elmi istiqamət kimi mövcud ola və inkişaf edə bilər. Bu çərçivədə, elmi məktəb bəzən müəyyən əlamətlərə, xüsusiyyətlərə, prinsiplərə malik elmdə istiqamət kimi qəbul olunur [6] Ancaq pedaqogikada elmi məktəblər daha tez-tez nəzəriyyələr və ya konsepsiyalar şəklində təyin edilir. Məsələn: L.İ.Novikovanın elmi məktəbi - “uşaq kollektivinin pedaqogikası” və “tərbiyə sistemlərinin nəzəriyyəsi və təcrübəsi”; G.I. Şukinin elmi məktəbi-şagirdlərin idraki fəallığının inkişafı nəzəriyyəsi və s.

Elmi məktəblərin təsnifatı aşağıdakı kimi həyata keçirilir: elmi məktəb üzvləri arasında əlaqələrin növünə görə - elmi cərəyan, elmi qrup; elmi ideyaların statusuna görə - eksperimental, nəzəri; tədqiqat olunan sahənin genişliyi üzrə - dar profilli, geniş profilli; hazırlanmış məlumatın funksional məqsədi - fundamental, tətbiqi; şagirdlərin fəaliyyətinin təşkili şəklinə görə - fərdi və kollektiv tədqiqat işlərinin təşkili formaları; nəsilər arasındakı əlaqələrin təbiəti - bir səviyyəli, çox səviyyəli; institusionalizasiya dərəcəsinə görə - qeyri-rəsmi, dərnək, institusional; yerləşmə səviyyəsinə görə - milli, yerli, şəxsi. [6, s. 42-43];

Pedaqogika elminin göstərilən quruluş elementləri ilə yanaşı onda yaranan və inkişaf edən müxtəlif növ elmi sahələri də qeyd etmək olar: integrativ-aktiv şəkildə digər elmi fənlərin və sahələrin (pedaqoji valeologiya, "məktəb idarəçiliyi nəzəriyyəsi", "muzey pedaqogikası") nailiyyətlərinə və tədqiqat aparatına əsaslanan və pedaqogikanın strukturunda öz elmi statusunu qazanmış sahə; elm sahələri və elmi fənlər daxilində olan elmi-empirik və yaxud instrumental-tətbiqi sahələr. Məsələn, "tərbiyə metodikası", "pedaqoji texnologiya" və s. bunlar elmi praktika ilə bağlanmasını təmin etmək üçün vacibdir. Fənlərarası sahələr-pedaqogika və digər elmlərin (fəlsəfə, sosiologiya, psixologiya, tibb və s.) "sərhədində" yaranan müxtəlif elmlərin strukturuna daxil olurlar.

Elmi sahələrin hər bir növü öz qanunları əsasında mövcud ola və inkişaf edir. Pedaqogika elmində elmi sahələrin yaranması və xüsusiləşməsinin özünəməxsus "bəhanəsi" ya mümkün pedaqoji tədqiqatların spesifik obyektinin olması (məsələn, mədəniyyət mərkəzlərinin pedaqoji fəaliyyəti-muzey pedaqogikası, teatr pedaqogikası), ya da mövcud olan pedaqoji gerçəklikdə yeni öyrəniləcək predmetin və yaxud aspektin olması (neyropedaqogika, psixopedaqogika, pedaqoji valeologiya və s.). Elmi sahələr öz inkişafında yavaş-yavaş xüsusiləşərək, muxtariyyət qazanaraq pedaqogikanın sahələrinə (əgər obyektə görə xüsusiləşərsə) və yaxud elmi fənlərə (əyər xüsusiləşmiş predmeti olarsa) çevrilə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Мирский Э.М. Междисциплинарные исследования и дисциплинарная организация науки. - М.: Наука, 1980. - С.56.
2. Davies W.E. (USA). Цит. по кн.: Мирский Э.М. Междисциплинарные исследования и дисциплинарная организация науки. - М.: Наука, 1980. - С.57.
3. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов. – М.: Школа-Пресс, 1995. – С.49.
4. Ярошевский М.Г. Логика развития науки и научная школа. Школы в науке. - М.: Наука, 1977. - С. 86
5. Гасилов В.Б. Научная школа - феномен и исследовательская программа науковедения. Школы в науке. - М.: Наука, 1977. - С.127.

Structural elements of educational science

Summary

The article addresses the problems of the structural elements of educational science. The author wants to find out the peculiarities of concepts, such as scientific discipline, branches of pedagogy, sections of pedagogical science, scientific directions, scientific branches, trends in science (pedagogical trends), scientific schools

Структурные элементы педагогической науки

Резюме

В статье затрагиваются проблемы структурных элементов педагогической науки. Автор хочет выяснить особенности понятий, как научная дисциплина, отрасли педагогики, разделы педагогической науки, научные направления, научные отрасли, течение в науке (педагогические течения), научные школы

Rəyçi: dos.T.Ağayeva